

У статті розглядаються особливості реалізації диференційованого підходу до дистанційного навчання педагогічних, управлінських та методичних кадрів у системі підвищення кваліфікації, використання програмно-методичних комплексів, науково обґрунтовано організаційно-методичну субмодель управління підвищенням кваліфікації педагогічних, управлінських та методичних кадрів за дистанційною формою навчання в системі підвищення кваліфікації.

В статье рассматриваются особенности реализации дифференцированного подхода к дистанционному обучению педагогических, управленческих и методических кадров в системе повышения квалификации, использование программно-методических комплексов, научно обосновано организационно-методическую субмодель управления повышением квалификации педагогических, управленческих и методических кадров за дистанционной формой обучения в системе повышения квалификации.

Author views on differentiated approach to distance education of teachers, administrators and methodological workers in the system of in-service pedagogical education, using program and methodological complexes, scientifically grounded methodological sub-model of raising the level of teachers, administrators and methodological workers skills model of management at the internal and distance courses.

ТЕХНОЛОГІЯ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ, МЕТОДИЧНИХ ТА УПРАВЛІНСЬКИХ КАДРІВ ЗА ОЧНО-ДИСТАНЦІЙНОЮ ФОРМОЮ НАВЧАННЯ

Н. І. Клокар

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Інформаційні і телекомунікаційні технології сьогодні є галуззю науки і техніки, яка найбільш інтенсивно розвивається як за кордоном, так і в Україні. Динамічний розвиток телекомунікаційної інфраструктури, теоретико-методичне обґрунтування дидактичних можливостей дистанційного навчання, розвиток його програмної і методичної підтримки уможливають організацію такого навчального процесу, в якому максимально враховуються особливості, здібності і нахили кожного з тих, хто навчається, а також достатньою мірою забезпечується диференціація навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. У педагогічній літературі дистанційне навчання розглядається як якісно нова форма освіти, що ґрунтується на принципі самостійності навчання слухачів, сучасних педагогічних методиках, технічних засобах передачі інформації як особливого типу освітньої діяльності. Когнітивний та процесуальний компоненти цієї діяльності забезпечуються за допомогою засобів інформаційно-комунікаційних технологій при опосередкованій взаємодії віддалених один від одного учасників.

В "Українському педагогічному словнику" дистанційне навчання тлумачиться як

форма навчання, коли спілкування між викладачем і студентом або вчителем і учнем відбувається за допомогою листування, магнітофонних, аудіо- та відеокасет, комп'ютерних мереж, кабельного та супутникового телебачення, телефону чи телефаксу тощо. Протягом останнього десятиріччя дистанційне навчання стало одним із найважливіших елементів системи вищої освіти індустріально розвинених країн. З одного боку, це зумовлено бурхливим розвитком інформаційних технологій (комп'ютерних мереж Інтернету, глобального телебачення тощо), з іншого – політикою урядів країн у галузі освіти, їхнім прагненням зробити навчання та освіту будь-якого рівня максимально доступними для всіх верств населення [2, с. 92].

У "Великому енциклопедичному словнику" дистанційне навчання визначається як форма навчання на відстані, в якій "доставка" навчального матеріалу та навчальна взаємодія педагога і того, хто навчається, забезпечується за допомогою сучасних технічних засобів (телебачення, радіо, комп'ютерна мережа) [11, с. 142].

У галузі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, дистанційної освіти й дистанційного навчання працює ряд вчених і спеціалістів, кожен з яких зробив свій внесок у розроблення та організацію наукових досліджень, впровадження їх результатів у педагогічну практику. Серед них: О. О. Андреев, І. С. Безруков,

В. Ю. Биков, Є. І. Біденко, Л. І. Білоусова, М. Д. Голдобін, О. М. Карпенко, А. Ф. Ковалевський, О. Г. Колгатін, В. М. Кухаренко, В. В. Олійник, В. Ф. Петров, І. П. Підласий, С. І. Подмазін, Є. Полат, П. В. Стефаненко, А. В. Хуторський, Д. В. Чернилевський та ін.

Базовими для нашого дослідження, наукового обґрунтування технології підвищення кваліфікації педагогічних кадрів регіону за дистанційною формою стали положення, обґрунтовані В. В. Олійником. Дистанційне навчання розглядається вченим як самостійна педагогічна технологія. Основами цієї технології є: самостійна робота слухачів, яка керується, дидактично забезпечена і контролюється; застосування у навчанні сучасних комп'ютерів, інформаційних технологій, телекомунікаційних мереж, засобів зв'язку. Враховуючи специфіку дистанційного навчання, В. В. Олійник вважає за доцільне використовувати такі основні принципи у процесі його проектування: 1) принцип пріоритетності психолого-педагогічних, соціальних та санітарно-гігієнічних підходів до всіх аспектів дистанційного навчання; 2) принцип модульного підходу до відбору та конструювання змісту дистанційного навчання, його програмно-методичного забезпечення та організації навчального процесу; 3) принцип максимально можливої інтеграції змісту дистанційного навчання; 4) принцип формування інформаційного середовища (веб-середовища) відповідно до цілей, завдань та моделей дистанційного навчання; 5) принцип підготовленості особистості до дистанційного навчання (принцип стартового рівня); принцип активного зворотного зв'язку [9, с. 37–50].

Пошук оптимальних варіантів організації навчального процесу в системі післядипломної педагогічної освіти зумовив появу дистанційного навчання як форми й особливого типу діяльності педагогічної системи (взаємопов'язані структури і функціональні компоненти, підпорядковані цілям освіти досоріш), що має такі характерні ознаки: 1) цілісність (взаємозумовленість, внутрішня єдність складових елементів системи); 2) сумісність (сполучення, з'єднання) або несумісність з іншими системами; 3) стабільність (стійкість зворотного зв'язку); 4) адаптація (приспосовування до середовища, реакція на середовище та його вплив); 5) здатність до самовдосконалення.

Специфіка дистанційного навчання вимагає концептуального обґрунтування методологічних аспектів такого навчання, особливо дидактичних, що є базовими, тобто головними у створенні нової сучасної навчальної технології.

В основу методології дистанційного навчання дослідниками покладено класичні принципи дидактики: природовідповідності, науковості й доступності, наочності, сві-

домості й активності, системності, систематичності й послідовності, зв'язку теорії з практикою.

Обґрунтовуючи дидактичну систему, що включає мету навчання, його зміст, тих, кого навчають, і тих, хто навчає, а також методи, засоби та форми навчання, О. О. Андреев доповнив її ще досить важливими складовими підсистемами: матеріально-технічна, фінансово-економічна, нормативно-правова, ідентифікаційно-контрольна, маркетингова, що значною мірою відрізняє дистанційне навчання від традиційної системи комп'ютерного навчання [1].

Теорію дистанційного навчання, що ґрунтується в основному на принципах дидактики та широкому використанні телекомунікаційних технологій, спираючись на дослідження О. О. Андреева, в роботі розглядаємо в сукупності із такими сучасними принципами інформатизації освіти, як: 1) **інтерактивності**, що передбачає міжсуб'єктну діяльність, діалог викладача з користувачем, взаємодію між суб'єктами навчального процесу; 2) **адаптивності**, що забезпечує індивідуальний темп проходження навчання, передбачає самостійний вибір реєстрації слухачем, сам курс, де й коли йому зручно навчатися, а також терміни консультацій і складання іспитів, періодичне відновлення навчальної діяльності для підтримки професійних та загальнокультурних знань вчителя на рівні динамічних змін відповідно до його професійних запитів; 3) **гнучкості**, що передбачає періодичний перегляд змісту освітнього процесу у зв'язку зі змінами потреб споживачів освітніх послуг; 4) **модульності**, що забезпечує проектування освітніх програм за логічно завершеними частинами навчального матеріалу, поєднання різнорівневих і різнопрофільних модулів, що створює можливість варіативності цілепокладання та вибору слухачем індивідуальної освітньої траєкторії; 5) **економічності**, що передбачає раціональне використання матеріальних ресурсів, точний розрахунок ефективності підвищення кваліфікації за пропонованою формою навчання; 6) **доступності**, що забезпечує відповідність змісту навчального матеріалу здібностям, можливостям усіх категорій педагогів, враховує різний ступінь їхньої підготовки й досвід роботи, рівний доступ до процесу підвищення кваліфікації.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Проблема впровадження інформаційних і телекомунікаційних технологій навчання є особливо важливою для оволодіння педагогічними працівниками інформаційною культурою. У зв'язку з цим у педагогічній науці особливої гостроти набуває необхідність обґрунтування теоретико-методологічних підходів до питань впровадження інформаційно-комунікаційних тех-

нологій на засадах диференційованого підходу в практику роботи закладів післядипломної освіти, а саме: обґрунтування концепції дистанційного навчання в системі післядипломної педагогічної освіти; вивчення структури та змісту навчальних планів і програм дистанційного навчання, їх дидактичне забезпечення; розроблення форм організації навчання педагогів-практиків; теоретичне й експериментальне обґрунтування структури й технології проведення занять за дистанційною формою; створення оптимальної моделі організації дистанційного навчання в системі післядипломної педагогічної освіти регіону; система управління дистанційним навчанням у післядипломній педагогічній освіті регіону на засадах диференційованого підходу.

Постановка завдання. Важливим завданням, що потребує вирішення проблеми впровадження інформаційно-комунікаційних технологій на засадах диференційованого підходу, є наукове обґрунтування організаційно-методичної субмоделі управління підвищенням кваліфікації педагогічних, управлінських та методичних кадрів за дистанційною формою навчання. Такою субмоделлю передбачено врахування підходів, які найбільш задовольнили б потреби і запити педагогічних, управлінських і методичних кадрів різних категорій і регіонів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Розглядаючи систему дистанційного навчання як аналог процесу класичного навчання, яка модифікується і зазнає принципових змін щодо джерел інформації і засобів, для побудови субмоделі організації дистанційного навчання в регіоні вважаємо за необхідне використання комплексу взаємопов'язаних підходів: **аналогії**, що передбачає найбільшу схожість моделі з оригіналом; **конкретності** – створення такої моделі, яка дає максимально можливий результат на виході; **функціонального зрізу**, що забезпечує використання в моделі тільки таких матеріальних утворень і в таких співвідношеннях, які є досить значущими для отримання конкретного позитивного результату; **достатності інформації** – використання в моделі незалежної від параметрів системи, яка моделюється і тільки створюється, вхідної інформації; **наступності** – передбачає, що кожна наступна модель не повинна руйнувати властивості об'єкта, закладені в попередніх моделях. Якщо вплив нової моделі на попередні є неминучим, то відбувається коригування попередніх; **успішної реалізації**, що передбачає, окрім професійного кадрового забезпечення, обов'язкове потужне забезпечення інформаційними ресурсами (комп'ютери, супутникове телебачення, телефонний і радіозв'язок тощо).

Дослідження, яке було проведене нами в КОПОПК та ряді інших ОІППО протягом 2005-2010 років, підтверджує актуальність проблеми впровадження дистанційного навчання в практику підвищення кваліфікації педагогів. Як правило, значна частина з них – професіонали, які мають визнання не тільки на рівні закладу освіти, в якому вони працюють, а й району (міста), регіону. Однак нашим дослідженням установлено, що 65 % з них не володіють сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями навчання. Це породжує великий психологічний дискомфорт, впливає на їхній професійний рейтинг, знижує попит на ринку освітніх послуг.

Головна причина такого явища полягає не стільки в небажанні вчителів удосконалювати свою майстерність, скільки у відсутності в закладах освіти відповідних умов для їхнього навчання і використання інформаційно-комунікаційних технологій у практичній діяльності. Особливо складною ця проблема є для сільських навчальних закладів. З'ясовано, що навіть наявність у багатьох школах комп'ютерної техніки не вирішує проблему оволодіння вчителями інформаційно-комунікаційними технологіями, оскільки відсутнє програмне забезпечення і підключення до швидкісного Інтернету як одного з головних джерел інформації.

Ускладнюють процес вирішення проблеми й ряд суттєвих протиріч, що існують у системі підвищення кваліфікації, зокрема: а) з одного боку, наявність і постійне зростання кількості слухачів, які не можуть навчатися за денною формою, оскільки є проблеми віддаленості проживання, оплати відряджень, заміни занять у школі тощо, а з іншого – відсутність необхідної і доступної для всіх форми підвищення кваліфікації; б) стихійне впровадження дистанційної форми навчання як у вищих навчальних закладах, так і в закладах післядипломної педагогічної освіти, відсутність необхідного навчально-методичного забезпечення; в) бурхливий розвиток і постійне вдосконалення засобів нових інформаційно-комунікаційних технологій та нерозробленість дидактичних засад дистанційної форми навчання як альтернативної до традиційних.

Для впровадження дистанційного навчання, вироблення оптимальних підходів до реалізації його у практику нами розроблено організаційно-методичну субмоделю управління підвищенням кваліфікації педагогічних, управлінських та методичних кадрів за дистанційною формою, в основі якої – центр дистанційного навчання КОПОПК (схема 1). Субмоделю є складовою моделі управління підвищенням кваліфікації педагогічних працівників на засадах диференційованого підходу в післядипломній педагогічній освіті регіону.

Пропонована субмодель репрезентує центр дистанційного навчання, який функціонує як відкрита система дистанційного навчання регіону, що забезпечена веб-сервером і містить базу інформаційно-навчальних ресурсів. До складу системи входять також районні (міські) центри дистанційного навчання, створені на базі методичних кабінетів відділів (управлінь) освіти та навчальних закладів.

З метою впровадження технології підвищення кваліфікації педагогічних та управлінських кадрів за дистанційною формою навчання нами здійснюються такі *організаційні заходи*: 1) підготовка викладачів і методистів обласного інституту, тьюторів районних (міських) центрів дистанційного навчання до реалізації змісту та організації дистанційного навчання в регіоні; 2) створення районних (міських) центрів дистанційного навчання; 3) організація навчання слухачів курсів підвищення кваліфікації за дистанційною формою; 4) забезпечення доступу до освітньо-інформаційних ресурсів шкільним, локальним та індивідуальним користувачам.

Нами враховано, що в післядипломній педагогічній освіті регіону дистанційне навчання виступає як автономна система та як складовий елемент очно-заочного навчання. Для ефективної підготовки педагогічних, методичних та управлінських кад-

рів регіону до очно-дистанційної форми навчання нами розроблено додатковий навчальний курс за трьома умовними етапами для слухачів, які не володіють навичками користувача персональним комп'ютером та засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

На першому етапі передбачено формування первинних знань, умінь і навичок, необхідних для навчання в дистанційному режимі. Ознайомлення слухачів з такими поняттями як комп'ютерна мережа *Інтернет*, *гіпертекст*, *веб-документ*, *електронна пошта* та ін. Крім того, оволодіння стійкими вміннями й навичками, що забезпечують ефективну роботу з дистанційним курсом (уміння завантажувати дистанційний навчальний курс за вказаною викладачем адресою, використовувати навігаційні можливості при засвоєнні матеріалу курсу, реалізовувати інтерактивний діалог при виконанні завдань тощо).

Другий етап передбачає розвиток основних знань, умінь і навичок, необхідних для навчання в дистанційному форматі, а також інтенсивне навчання за дистанційними курсами. Навчання в межах другого етапу спрямоване на формування необхідних навичок ефективної участі в тематичних відеоконференціях, форумах і чатах. Тому слухачі мають оволодіти такими вміннями: ставити запитання з теми диску-

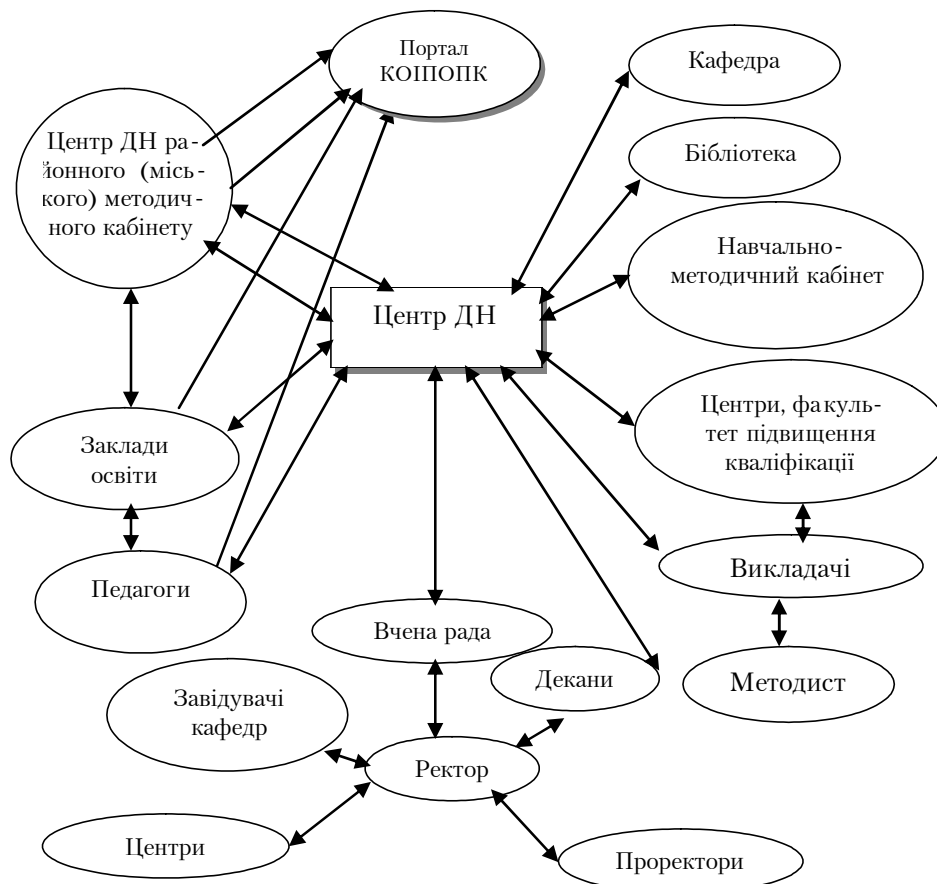

Схема 1. Організаційно-методична субмодель управління підвищенням кваліфікації педагогічних, управлінських та методичних кадрів за дистанційною формою навчання

сії, відповідати на запитання, аргументувати, визначати головну думку, з урахуванням особливостей відеокommунікативної взаємодії.

Третім етапом передбачено формування відповідних самоосвітніх навичок. У межах цього етапу у слухачів мають бути сформовані такі вміння: здійснювати пошук освітніх ресурсів у мережі Інтернет; співвіднести свої можливості (знання, вміння, навички) з вимогами дистанційного курсу, використовувати різноманітні інтерактивні можливості в обраному курсі.

З урахуванням завдань кожного з етапів передбачено поступове ускладнення основних організаційних форм відеокommунікативної взаємодії, зокрема: на першому етапі навчання передбачається використання електронної пошти; на другому і третьому етапах дистанційні курси передбачають і такі форми, як тематичні відеоконференції, форуми, чати.

Пропонована субмодель навчання передбачає три рівні взаємодії: слухач – педагог; слухач – педагог – автори (організатори); слухач – автори (організатори). *Перший* рівень взаємодії відповідає традиційній взаємодії – між слухачем і викладачем; *другий* рівень взаємодії передбачає залучення й авторів (чи організаторів) дистанційних навчальних курсів за схемою: слухач – викладач – автори (організатори); *третій* рівень взаємодії передбачає високий рівень сформованості у слухачів навичок використання дистанційних навчальних курсів за схемою: слухач – автори (організатори).

Реалізація пропонованої моделі передбачає використання електронних програмно-методичних комплексів, які є складовою дистанційного курсу і відповідають чинним вимогам до програмно-методичних матеріалів та схвалені Міністерством освіти і науки України й рекомендовані до використання у навчальному процесі закладів післядипломної педагогічної освіти.

Структурними компонентами таких комплексів є: настанова користувачеві, загальні відомості про курс, організаційно-методичний, інформаційно-навчальний, контрольньо-оцінювальний блок.

Дистанційний курс складається із достатньої кількості модулів, що орієнтують на диференційоване отримання знань, умінь і навичок. Модулі характеризуються логічною завершеністю, що дозволяє варіювати склад групи слухачів, які обрали очно-дистанційну форму навчання, залежно від рівня їхніх знань, інтересів, пізнавальних потреб, вибору обсягу навчального матеріалу і видами навчальної діяльності, передбаченими курсом. Кожен модуль розраховано на відповідну кількість навчальних годин, тобто матеріал і завдання структуровані дозовано згідно з особливостями пропонованого для опрацювання матеріалу. Обсяг матеріалу і завдань слухач обирає са-

мостійно, відповідно до наявного в нього рівня знань, пізнавальних інтересів, професійних запитів, готовності до впровадження нових методик і технологій навчання та виховання тощо. Наявність вхідного і вихідного контролю є обов'язковою для кожного модуля.

Блок з організації контролю та оцінювання передбачає інструктивно-методичні заходи, різні види педагогічного контролю та форми оцінювання.

Педагогічний контроль є необхідним компонентом навчального процесу, що забезпечує зворотний зв'язок, визначення рівня підвищення кваліфікації слухачем і діагностику якості організації та змісту навчального процесу. Нами використано основні види педагогічного контролю у процесі підвищення кваліфікації педагогічних працівників за очно-дистанційною формою, а саме: вхідний і вихідний, поточний, самоконтроль, підсумковий.

Вхідний контроль здійснюється з метою визначення стартового рівня знань і умінь слухачів; *вихідний* – для визначення рівня результативності (успішності) навчання. Обидва види контролю використовуються під час проведення організаційно-настановчої і заключної сесій із застосуванням методу комп'ютерного тестування. Визначення кількості тестових завдань та їх змісту залежить від конкретної спеціальності (напряму), з якої (якого) підвищують кваліфікацію педагогічні працівники.

Поточний контроль проводиться з метою визначення рівня успішності самостійної роботи слухачів і стимулювання їх до систематичної роботи упродовж дистанційного етапу підвищення кваліфікації. Він здійснюється на основі тестування конкретної категорії слухачів відповідно до обраною ними програми навчання за певною спеціальністю. Зміст тестових завдань та їх кількість залежить від специфіки кожної спеціальності чи напряму підготовки, за яким здійснюється підвищення кваліфікації педагогічних працівників за очно-дистанційною формою навчання. Передбачається проведення інтернет-семінарів (чатів), форумів.

Самоконтроль передбачено для самостійного оцінювання слухачами ефективності навчання – результативності засвоєння змісту тем кожного модуля, запропонованих програмно-методичним комплексом.

Підсумковий контроль використано нами для визначення відповідності рівнів фактичної підготовки слухачів вимогам до кваліфікаційних характеристик педагогічних працівників конкретного фаху (напряму діяльності), визначених у програмах. Підсумковий контроль здійснюється комісією у складі голови та членів (вихідне комп'ютерне тестування та захист слухачами авторських проєктів).

Як показали результати підсумкового контролю, з-поміж описаної вище групи слухачів 92 % на достатньому рівні оволоділи навичками роботи з комп'ютерною технікою. Крім того, підвищився рівень їхньої самостійності, а також навичок самоконтролю.

Для слухачів, які на достатньому рівні володіють навичками роботи із сучасною комп'ютерною технікою, запропоновано *очно-дистанційну форму навчання*, що передбачає взаємодію викладача й слухача на основі використання розроблених програмно-методичних комплексів за винятком часу, передбаченого для установчих та контрольних-екзаменаційних занять. За такого підходу до реалізації завдань дистанційного навчання педагогічні працівники мають у своєму розпорядженні програмно-методичні комплекси на жорстких носіях, або на електронних засобах (дискеті, диску, інших електронних носіях), у яких запропоновано: *інформаційний блок* (пояснювальна записка, кваліфікаційні вимоги, навчально-тематичний план); *змістовий блок* (теми навчальних занять за модулями з коротким описом змісту, ключові слова, тлумачення основних термінів, рекомендована література, запитання та завдання для самоконтролю), *контрольно-узагальнювальний блок* (перелік орієнтовних запитань до кваліфікаційного екзамену), орієнтовна тематика творчих робіт або проектів, методичні рекомендації до їх виконання).

Структурою змістового блоку передбачено *соціально-гуманітарний модуль*, зміст якого спрямований на вдосконалення та оновлення фахових знань слухачів у сфері права, політології, управління, соціології, екології, культурології, ділової української мови тощо; *професійно орієнтовані модулі*, зміст яких спрямований на опанування сучасними знаннями, що є результатом наукових досліджень і практичних досягнень у галузі освіти, формування професійної компетентності педагогічних працівників відповідно до вимог кваліфікаційних характеристик.

Для ефективної організації денної та очно-дистанційної форми навчання нами враховано *групову диференціацію зі зворотним зв'язком*, що передбачає поділ слухачів на групи за фахом, наявність комунікативних ліній для зворотного оперативного зв'язку з викладачем (тьютором), що дає можливість працювати не лише з друкованими матеріалами чи їх електронними варіантами, а й використовувати інформацію програми, яку розміщено на освітньому порталі КОПОПК.

Такий підхід створює диференційовані умови навчання, сприяє побудові індивідуальної траєкторії реалізації особистісно-професійних запитів педагогічних та управлінських кадрів протягом міжатаестаційного періоду.

Для реалізації навчання в дистанційному режимі нами було розроблено й апробовано програму "Професійні компетенції сучасного педагога загальноосвітнього навчального закладу". Універсальна структура програми відображає специфіку змісту навчання різних категорій слухачів, надає кожному із них можливість формування індивідуального освітнього маршруту.

Програма побудована за модульним принципом і містить: інваріантний модуль "Основи професійної діяльності" та варіативний модуль, що складається з двох курсів: "Інформаційна культура педагога" і модуль елективних дисциплін: "Моніторинг якості професійної освіти", "Конфліктологія", "Інноваційні технології навчання", "Організація самоосвіти і самовдосконалення".

У межах програми сформована система організації навчального процесу, визначені його учасники (суб'єкти) і базова структура побудови навчально-методичних матеріалів.

Суб'єктами освітнього процесу визначено: 1) *викладач* (із правами редактора курсу і спостерігача, проведення й управління процесом навчання, оцінювання успішності); 2) *тьютор навчального курсу* (організатор і координатор навчального процесу); 3) *тьютор навчального майданчика* (організатор і координатор навчального процесу на навчальному майданчику); 4) *слухачі* (керівники, педагогічні працівники загальноосвітніх навчальних закладів); 5) *технічна служба* (персонал, що відповідає за технічну підтримку освітнього процесу).

Навчання організовується через експериментальні майданчики. Загальне керівництво здійснює Центр дистанційного навчання ОППО. Віртуальне середовище навчання забезпечує систему комунікацій суб'єктів освітнього процесу.

Система комунікацій суб'єктів освітнього процесу, як і увесь процес загалом, підтримується організаційно-методичним комплексом, структурованим за тематичними розділами, наприклад: організаційно-методичні документи; навчально-методичні документи; основи професійної діяльності тощо.

Організаційно-методичний супровід забезпечено комплексом методичних посібників "Віртуальне середовище навчання", який розроблено нами. Цей процес схематично відображено на схемі 2.

У змісті та *методичному апараті* методичних посібників визначено послідовність роботи на кожному етапі навчального процесу в умовах дистанційного навчання: оформлення навчальних документів; забезпечення комунікації; формування коду індивідуального освітнього маршруту кожного користувача; розміщення навчальних матеріалів; редагування матеріалів, що

супроводжують навчальний процес, контроль за успішністю кожного тощо.

Навчально-методичні документи репрезентовано у вигляді посібників до кожного з модулів програми та методичних рекомендацій для виконання авторського проєкту, структуру яких укладено в такій послідовності: вступ, лекції з курсу, тести та ключі до них, рекомендована література.

Диференційований підхід до розроблення змісту і структури методичних посібників значною мірою орієнтований на самостійну пізнавальну діяльність слухачів із застосуванням спеціально підготовлених електронних інтерактивних навчальних засобів для локального (наприклад, на компакт-дисках) застосування або роботи в мережі Інтернет.

Взаємодія слухачів між собою і з викладачем здійснювалася переважно асинхронно за часом з допомогою електронної пошти і передбачала диференційоване формування груп за декількома ознаками: 1) рівнем володіння фаховими знаннями; 2) рівнем сформованості, дивергентності мислення (його швидкості, гнучкості, оригінальності, точності), тобто тих якостей, які сприяють розвитку креативної особистості, готовності до роботи в нових соціально-економічних умовах; 3) рівнем сформованості процесуальних навичок і вмій; 4) рівнем сформованості навичок самоосвіти, самовиховання, саморегуляції.

Це дозволило формувати групи слухачів не лише за фахом, а й з максимальним урахуванням індивідуальних особливостей кожного, планувати гнучкий темп проходження навчання, включаючи до його змісту завдання дослідницького характеру, виконання диференційованих групових проєктів, планів тощо. Особливістю такої методики була її реалізація шляхом створення швидкісної комунікаційної мережі з дво-

спрямованими асиметричними потоками інформації.

Принагідно зауважимо, що слухачі очно-дистанційної форми навчання (97 %), працюючи на експериментальних майданчиках, дали їй високу оцінку, мотивуючи це тим, що такий спосіб навчання сприяє неперервному підвищенню кваліфікації з урахуванням індивідуальних особливостей і потреб.

Як відомо, ідеальною формою для реалізації завдань особистісно орієнтованого підходу у процесі дистанційного навчання є його *індивідуалізація*, коли кожен слухач може за окремо сформованою траєкторією засвоювати навчальний курс з повним використанням засобів телекомунікації та зворотного зв'язку. Проте такий спосіб є надзвичайно високозатратним. Це стосується і технічного оснащення, і необхідності забезпечення кожного слухача викладачем, що в умовах післядипломної педагогічної освіти практично неможливо.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Вивчення та узагальнення результатів експерименту впровадження дистанційного навчання як альтернативної форми підвищення кваліфікації педагогічних працівників регіону, який проводився упродовж 2005-2009 років у обласних інститутах післядипломної освіти (Київському, Дніпропетровському, Донецькому, Івано-Франківському, Луганському, Тернопільському, Південноукраїнському, Черкаському, Харківській академії неперервної освіти) дозволяє визначити його позитивні надбання і водночас складності та слабкі місця. До *позитивних результатів* ми відносимо: 1) високу інтерактивність учасників, їх адаптивність до темпу проходження занять, мобільність і гнучкість у виборі місця, часу й темпу просування в навчанні; 2) можливість створення нав-

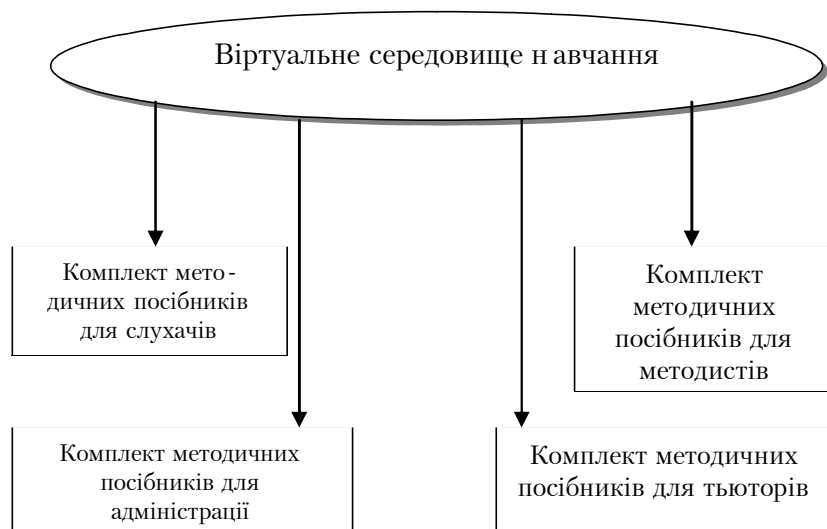

Схема 2. Організаційно-методичний супровід очно-дистанційного навчання комплектом методичних посібників

чального середовища з яскравим і насиченим інформаційним матеріалом; 3) здійснення інтеграції значного обсягу інформації на єдиному носії (наприклад, електронний посібник); 4) гіпертекстова технологія, що дає можливість завдяки гіперпосиланням спрогнозувати пошук інформації й побудувати індивідуальну траєкторію засвоєння знань; 5) розкриття та примноження креативного потенціалу кожного шляхом участі в моделюванні, розробці проектів, планів, програм; 6) вироблення умінь доповнювати й розширювати запропонований для навчання матеріал, здійснювати оперативний зворотний зв'язок.

Разом з тим у процесі запровадження підвищення кваліфікації за очно-дистанційною формою нами виявлено низку організаційних та педагогічних проблем: 1) обмеженість прямого контакту з викладачем і колегами-слухачами, що значно збіднює емоційну насиченість навчального процесу, знижує рівень професійного спілкування, діалогу, обміну думками, можливостей удосконалювати комунікативні вміння; 2) недостатній рівень володіння комп'ютерною технікою, навичками роботи в мережі Інтернет, використання інтерактивних технологій навчання; 3) несформованість навичок самоосвіти, саморозвитку, саморегуляції, професійної рефлексії; 4) недостатність рівня розвитку почуття емпатії, складність вмінь почути й зрозуміти партнера, виявляти толерантність і делікатність у стосунках; 5) складність у розробленні навчальних програм, підручників, посібників для дистанційної освіти, недостатня варіативність їх, що пояснюється великою кількістю педагогічних працівників різних спеціальностей і категорій, які потребують підвищення кваліфікації у закладах післядипломної педагогічної освіти; 6) значний супротив частини викладачів упровадженню дистанційного навчання через те, що: а) ця форма навчання вимагає збільшення обсягу робіт з підготовки та проведення занять; б) відсутнє нормативно-правове регулювання щодо захисту інтелектуальної власності, нормування праці у процесі підготовки навчально-методичних матеріалів, роботи тьютора зі слухачами тощо.

Отже, упроваджена технологія підвищення кваліфікації педагогічних, управлінських та методичних кадрів за очно-дистанційною формою навчання дозволяє, по-перше, кардинально змінити організацію навчально-виховного процесу в системі післядипломної освіти; по-друге, значно розширити інформаційний простір та інформаційну сферу навчання в регіоні; по-третє, максимально використати нові можливості для диференціації навчання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреев А.А. Дидактические основы дистанционного обучения в высших учебных за-

ведениях. Дисс. ... докт. пед. наук: 13.00.08 / Александр Александрович Андреев. – М., 1999. – 452 с.

2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / Семен Устимович Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.

3. Клокар Н.І. Підвищення кваліфікації педагогічних працівників в умовах післядипломної освіти регіону на засадах диференційованого підходу: Монографія / Н.І. Клокар. – Київ, 2010. – 528 с.

4. Клокар Н.І. Розвиток інформаційно-навчального середовища освітньої системи регіону в контексті забезпечення рівного доступу до якісної освіти // Актуальні проблеми психології / ред. кол.: С.Д. Максименко (гол. ред.) та ін. – К.: Наук. світ, 2007. – Том 1: Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. – Частина 21-22. / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки, 2008. – 231 с. – С. 169–173.

5. Клокар Н.І. Розвиток інформаційно-навчального середовища освітньої системи регіону / Н.І. Клокар // Психологічні основи ефективної діяльності освітніх організацій в умовах соціально-економічних змін: Тези V науково-практичної конференції з організаційної та економічної психології (9-10 жовтня 2008 р., м. Запоріжжя) / За наук. ред. Л.М. Карамушки. – К.: Наук. світ, 2008. – С. 14–17.

6. Клокар Н.І. Проектування дистанційного навчання педагогічних працівників у системі післядипломної освіти регіону / Н.І. Клокар // Психологічні умови розвитку конкурентноздатності організацій: Тези VI міжнародної науково-практичної конференції з організаційної та економічної психології (25-27 червня 2009 р., м. Керч) / За наук. ред. Л.М. Карамушки. – К.: Наук., світ, 2009. – С. 14–17.

7. Клокар Н.І. Інформаційно-навчальне середовище системи освіти як інструмент реалізації регіональної освітньої політики / Н.І. Клокар, О.В. Чубарчук // Післядипломна педагогічна освіта: європейські орієнтири та регіональні пріоритети: Тези науково-практичної конференції (10-11 вересня 2009 р., м. Біла Церква) / За наук. ред. В.В. Олійника, Л.М. Карамушки, Н.І. Клокар, Л.І. Даниленко. – К.: Науковий світ, 2009. – 184 с. – С. 85–90.

8. Клокар Н.І. Науково-методичні засади підвищення кваліфікації педагогічних кадрів в умовах сучасного інформаційного середовища / Н.І. Клокар, Н.В. Яременко // Післядипломна педагогічна освіта: європейські орієнтири та регіональні пріоритети: Тези науково-практичної конференції (10-11 вересня 2009 р., м. Біла Церква) / За наук. ред. В.В. Олійника, Л.М. Карамушки, Н.І. Клокар, Л.І. Даниленко. – К.: Науковий світ, 2009. – 184 с. – С. 91–96.

9. Олійник В.В. Дистанційне навчання в післядипломній педагогічній освіті: організаційно-педагогічний аспект: Навчальний посібник. / В.В. Олійник. – К.: ЦППО, 2001. – С. 37–50.

10. Педагогика: Большая современная энциклопедия / Сост. Е.С. Рапацевич. – М.: "Современное слово", 2005. – 720 с.

11. Чернилевский Д.В. Дидактические технологии в высшей школе: Учеб. пособие для вузов / Дмитрий Владимирович Чернилевский. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 437 с.

Стаття надійшла в редакцію 10.10.2010 ■